

A KÖLTŐ KULTSÁR ISTVÁN (1760–1828) ÉS IRODALMI SZALONJA

A szöveget ellenőrizte: Hidvégi Violetta történész, levéltáros

Fő tisztelendő Pray György Magyar Ország történetírójának emlékezete¹

„Éltes Práy eltűnt. Szomorító buba merülve
Mind Tisza, mind Duna két partja kesergi nevét.
PRÁY! ki vitéz tettét az egész Nemzetnek örökre
Tartandó tollal jegyezni tudta, kihalt? – –
Nem: – Sőt élni fog ő míg hangzik Mátra hegyéről
Pásztori síp: Badatson míg Balatonra le néz;
Míg Magyar Ország leszsz: pedig ez fenn leszen örökké;
Míg Maradékinknak Szittyai vére buzog;
Élni fog ő köztünk, 's minden kíváncsú ifjút
Elvezet Eldődink bajnoki nyomdokain:
"Első székeiből mint jött, értz karja töretvén
Útakat, illy Nagy Nép, 's Fő Vezetője ki volt;
"Tündöklőbb hatalom mint szállt Istvánra Királyság;
Nagy Lajos országló fegyvere merre hatott;
"Fernandot kik választák, 's Károlynak igazság
És embert szerető szive mi jóra derült;
"Hosszasz békével, valamint egy menynei kintsel,
Mint áldott a jeles Trézsia néha Magyar; – –
Ezt 's több ilyeneket, tisztább napfényhez hason.
Szóval, kellemetes PRÁY neki meg magyaráz,
'S így felgyúllasztván (ha ki még illy szóra sem égne,
Mondsa, hogy érdemessé, hogy magyar atyja legyen?)
Nemzete nagyságát érezni tanítja, 's Hazája
Boldogságáért áldozatokra veszi. – –
Majd ezekért Unokáink közt egy, tiszteletére
Oszlopot állítván, így jelesíti nevét:
PRAY GYÖRGY *érdeminek. Ki ditsőítette Hazáját,*
Azt feledékeny halál sírba nem ejti soha.

*

József nádor köszöntése²

¹ Kultsár: Fő tisztelendő Pray György Magyar Ország történetírójának emlékezete, Pesten, Trattner Mátyás betűivel. XXVI. Novemb. MDCCCI. 2 old. Szövegű közlés.

² Kultsár István: Onosmasticon ... Buda, 1805. 64 old. Szövegű közlés.

Bús télnek sanyarú nyomain nem borzadozunk már,
Kellemes orcáját nyitja mosolyogva tavasz.
Fák kopasz ágaikat hol zuzmora mérge emészté,
Ott fiatal bimbók' mennyei gyöngye ragyog.
Elsárgult pázsítot előbb jég, 's hó fagya gyötrött,
Most violás völgyünk bársonyi zöldbe borúl.
Hol Duna' jéghátán természet halva henyéllett,
Tsergedező vizeket Tátrai szálfa hasít. –
Herczeg! Ezen képbenn ismérld meg előbbi Hazánkat,
Melly Eleid' kezein víg tavaszokra jutott.

Szomszéd nem támad szomszédra, sem udvari várból
Országunk részét nem nyomorítja Basa.
Földje gyümölsének már bátran míves örülhet,
Már rabló sereget nem sirat égve kazal.
Néma telekre faluk 's telepedtenek úri lakások,
Mesterségeknek műhelyi keltek elő.
Fő tudományoknak több székei vannak, az elme
Megnemesítését tudja nevelni Hazánk.
Így ujjan születést érez szép nemzeti földünk,
Múlta magát Hapsburg Háznak örökbe adá.

JOSEF! Légy kezesünk, hogy boldogsága gyümölsét
Óhajtása szerént látja megérve Magyar.
Látta igazságod' törvényszék, látta vitézi
Szívedet országért hadba kelő seregünk.
Minden Rend bámúlva tsudált, mint nemzeti Szólont,
Törvényről mikoron szóllani halla Posony;
Rajtad nyugszik egész Országunk ritka reménye,
Drága Királyunknak hív bizodalma Te vagy.
Általad az bőség majd vígan hinti temérdek
Kintseit, Országunk híre nagyobbra megyen

Nádas posványság rétté, 's tó zöld legelővé
Változik, és sás helyt sárga kalásznak adánd.
Hol retyegő békák szaporodtak, göbolyók állnak,
'S játékos borjú víg seregekbe delel.
Kárpátnak heverő javait majd látni hajókon;
Hernád, Zagyva, Sajó Pesti Dunába szakad.
Munkásság, kereset, bátorság Flumeni parton
Túl vezet, és Kalmárt tengeri kintsre segít.
Ezt késő maradék érezvén, tetteid' áldja,
És tavasz ujjúltán tiszteli, mint mi, Neved'.

Epigramma Vitkovics Mihályhoz³

Vitkovics Mihály Urhoz

Első Verseidet új, 's Német verte Arannyal
Hálálám: ezeket Francia hangra veszem'.
A' Magyar érdemeket magyar érczczel kelle fizetnem.
Ércze talán magyar: ám béllyege ládsza nem az!
Adja tehát nehezéke bötsét. Majd egykor Utóbbink
Nemzeti érdemeket nemzeti Pénzre teszik.

Pesten, 1821. április 1.

Kultsár.

*

KULTSÁR ISTVÁN IRODALMI SZALONJA

Kultsár István köre⁴

(...) Akkor az irodalom még nem volt kereseti ág, s ami hasznot egy kedvelt hírlap kiadóinak hozott, azt ezeket nem a magukénak, hanem az irodaloménak tartották, magukat pedig e szerény összegeknek a nemzet által megbízott sáfárjainak tekintették. Így amazok; így Kultsár is a nyelvet és irodalmat érdeklő kérdések megfejtésére jutalmakat tűzött ki, könyvet íratott az ortológ Beregszászival egy magyar szóképzéstant, mint kiadta a neológ Tóth László görög és magyar verseit. Horvát Istvánt ő bírta rá, hogy őstörténeti Rajzolatait elkészítse, melyeket saját költségén kinyomatott, és olvasóinak ajándékuul megküldött. (...)

A megtestesült hazafiság volt tehát az, melynek benne annyi derék férfiú önként és őszintén hódolt; mely az ő társaskörét bizodalommal töltötte el iránta, amiért minden irodalmi szándék és terv nála beszélgetett meg, ortológ és neológ az ő körében vitatta meg a kor legfontosabb kérdéseit: a nyelvújítását, s a Kazinczy által indított, s az ő körében Helmecczy Mihály által oltalmazott versreformot, ámbár mindkettőt szenvedéllyel és részrehajlással, mely azokat tisztába hozatni nem engedte. És őnála volt az, hol a Tudományos Gyűjtemény terve elkészült, és készen ajánltatott Trattner János Tamásnak, a vállalkozó kiadónak életbe léptetés végett; nála volt az, hogy (...) az Aurórát Kisfaludy Károly indítványozta, s nála főzetett ki az egész alapítás, mely szinte már készen találtatott fel a Trattner farsangi estélyén, hol az aláírások megkezdettek, de ez egész alapítási ügy főleg Kultsárnál vitetett azon túl is. Ekképp nemzetiségünk kifejlésére az akkor még szerény és idegenes fővárosban, az irodalomnak főleg tudományos részeiben munkába vételére, de a színügy és szépirodalom felvirágoztatására is a Kultsár István körének századunk két első tizedében nevezetes, sőt döntő befolyása volt; s ez képezi legszebb címét e nemes hazafi iránti méltó hálatartozásunknak. (...)

*

³ MTA, Kézirattár: M. Irod. Lev. 4-r. 133. Szöveghű közlés.

⁴ Reform, 1875. 40. sz. (Töredék Toldy Ferenc ily című előadásából: Irodalmi társasköreink emlékezete.)

Összejövetelek Kultsár Istvánnál⁵

Vitkovics Mihály társas összejövetelein főleg a magyar szépirodalom kiválóságai adtak egymásnak találkát. Kazinczy, Kölcsey, Berzsenyi, Virág Benedek a legelső irodalmi nevek voltak akkor az országban, sőt az irodalom új, fiatal reménysége, Kisfaludy Károly is itt jön össze először az irodalom nagyjaival. (...)

Vitkovics társaskörével egy időben Kultsár István szerkesztő nyílt háza is állandó találkozóhelye volt a Pesten élő vagy a koronként Pestre jövő íróknak. Bár Kultsár István mint író, lapszerkesztő, sőt színházigazgató is minden erejével buzgólkodott a magyar irodalom és kultúra ügyének föllendítésén, talán nem is volt abban az időben készségesebb mecénása a magyar irodalomnak, mint a „minden fillérét tollával kereső” Kultsár, aki mindig szívesen támogatta a fiatal írókat pénzzel, tanáccsal, ajánlásokkal, mégis a legnagyobb hatását személyes érintkezésével és társadalmi téren kifejtett működésével érte el. (...)

Kultsár István ekkor a Hatvani utcában (V. Kossuth Lajos utca 3.) lakott a 390 szám alatt és vendégszerető nyílt háza állandó találkozóhelye volt az irodalom és tudomány kiválóságainak. Ebédeket és vacsorákat adott, amelyek valóságos szimpóziumok voltak, ahol csak irodalmi és magyar nyelvészeti kérdésekről beszélgettek. Teleki László gróf és néhány törzsvendége, Beregszászi Pál, az ósdiak nyelvésze és kíméletlen ellenfele Helmechzy Mihály, Gombos Imre, az Esküvés költője, Sebestyén Gábor vígjátékíró, Bilkey Papp Ferenc, Horvát István, Fejér György, Mokry Benjamin, Kováts Mihály, Szemere Pál és Vitkovics Mihály voltak a ház állandó vendégei. Megfordult ott néhányszor Kazinczy Ferenc, egy ízben Berzsenyi Dániel is, később pedig Kisfaludy Károly lett igen bejáratos a Kultsár-házba. (...)

De természetesen az irodalom és a tudomány mellett a jókedv sem volt száműzve Kultsár István termeiből. Kultsár maga is igen víg kedélyű ember hírében állott, aki nagyon kedvelte a táncot, sőt egy három részből álló magyar táncot maga is szerzett. A fiatal tudósok különben egyáltalában nem vetették meg a táncot abban az időben. Horvát István, Kultsár házának egyik legszorgalmasabb vendége, tehetséges nyelvész és történettudós, maga is szenvedélyes táncos volt. (...)

Kultsár szalonja, amely az 1820-as évek vége felé szűnt meg, a múlt század első két évtizedében igen élénk és üdvös hatást gyakorolt a magyar szellem kifejlődésére az akkor még igen szerény társas életű és idegen fővárosban; hatással volt a szépirodalom és a magyar színészet felvirágoztatására is, de az ízlés nemesítésére általában nem nagyon hatott, aminek abban kell az okát keresnünk, hogy tulajdonképpen átmenet volt a Vitkovics-féle, inkább szépirodalmi s a Teleki-féle, teljesen tudományos szalon között, és társaságában a legheterogénebb elemek találkoztak.

⁵ Kállay Miklós: A tudományos irodalom magyar szalonjai a múlt század elején. *Literatura*, 1927. 261–262. old.